

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/94964>

Please be advised that this information was generated on 2019-11-17 and may be subject to change.

SPIRITUELE EN ECONOMISCHE PREFERENTIES **Religieuzen op weg naar het achtste millenniumdoel**

Toine van den Hoogen

In deze bijdrage probeer ik de overwegingen te benoemen en te onderscheiden waarlangs religieuze instituties preferenties kunnen laten gelden die beogen om het 8^e Millenniumdoel naderbij te brengen.

Samenvatting.

De manier waarop religieuze instituties en hun leden het 8^e millenniumdoel nastreven, zou eigenlijk – in de lijn van de kenmerkende eigenschappen van hun levensstijl – niet slechts dienen te worden ingegeven door (sociaal-) ethische overwegingen en door verwijzing naar 'vrede, gerechtigheid en behoud van de schepping' maar door de tradities van hun spiritualiteit. Want in deze tradities ligt besloten waarin hun toewijding bestaat. De verwijzing naar deze tradities is een kenmerkende en doorslaggevende manier om het 'typisch' karakter te verhelderen van een specifieke levensstijl. Dat sluit (sociaal-) ethische overwegingen niet uit en evenmin verwijzingen naar 'vrede, gerechtigheid en behoud van de schepping'. Maar deze overwegingen zijn nog dermate weinig specifiek dat specifieke religieuze instituties er niet altijd een antwoord aan kunnen ontlenuen waarom wij (bv. De redemptoristen, of de Zusters onder de Bogen) kiezen voor déze doelen (bv. Gemeente-opbouw in Suriname of gezondheidszorg aan meisjes in arme families in Tanzania). Een specifieke vorm van spiritualiteit vraagt om specifieke politiek-economische beleidskeuzes.

(Sociaal-)ethische overwegingen.

(Sociaal-) ethische overwegingen beschouw ik hier als overwegingen die staan in de tradities van een teleologische ethiek (dat is reeds een keuze, ingegeven door 'familiegelekenissen' met het ideaal van een religieuze levensstijl), een ethiek die het goede tracht te onderscheiden in de doelen die we stellen in ons financieel beleid, als motief waartoe (en niet alleen waardoor) we preferenties laten gelden. Daarom vat ik deze soort overwegingen op als redenen die ontleend worden aan een inzicht in de concrete vormen waarin het 'bonum commune' in specifieke situaties zich aan ons aandient en in zijn urgentie opdringt. En omdat zulke motieven verwijzingen en sporen bevatten die refereren aan het bonum commune, bevatten deze motieven ook verwijzingen naar de algemeenheid die de specifieke situatie omvat en overstijgt. Dit maakt het mogelijk om de keuzen die gericht zijn op specifieke situaties, een rationale onderbouwing te geven die toegankelijk is voor allen in de morele gemeenschappen die in een cultuur aanwezig zijn. Door deze onderbouwing van preferenties, ontleend aan een verantwoording die verwijst naar het bonum commune, kan een specifieke set van preferenties ook steeds opnieuw kritisch in gesprek gebracht worden met allen die in deze morele gemeenschap nadenken en dienen te beslissen over ontwikkelingssamenwerking in de breedste zin.

Godsdienstige overwegingen.

Godsdienstige overwegingen beschouw ik hier als overwegingen die staan in de christelijke geloofstradities waarin de scheppingsopdracht tot verantwoordelijkheid voor de opbouw van een menswaardiger wereld en de gelovige keuze om te willen leven in het voetspoor van Jezus Christus steeds opnieuw in het licht van 'de tekenen van de tijd' worden geherinterpreteerd. Deze herinterpretatie gebeurt eerst en vooral in vormen van een christelijke praxis die keuzes maakt waarin de preferenties verstaan worden als incarnatie van deze scheppingsopdracht en van een

leven in het voetspoor van Jezus Christus. Op die manier zijn – godsdienstig gezegd – deze preferenties ingegeven door het verlangen 'het lichaam van God' in onze wereld aanwezig te laten komen. In de oecumenische beweging van de christelijke kerken is deze godsdienstige herinterpretatie toegespitst op drie motto's: gerechtigheid, vrede en behoud van de schepping. Deze toespitsing is een 'oecumenische doctrine' die tegelijk de reële saamhorigheid van de christelijke kerken (en hun verlangen ernaar) uitdrukt, als ook de reële toewending van de christelijke kerken naar de praktische noden waarin vandaag armoede en onderontwikkeling, geweld en honger en de bedreigingen van het milieu (ook in rijke samenlevingen) talloze mensen gevangen houden. Deze oecumenische doctrine biedt een kader waarin tal van bewegingen binnen de christelijke kerken 'all over the world' kritisch met elkaar in gesprek kunnen gaan en blijven over de preferenties die ze laten gelden bij hun financieel-economisch beleid. Bovendien schept deze oecumenische doctrine een denkkader waarin ook – met erkenning van de autonomie en vrijheid van ieder mens – aan instanties en personen buiten de christelijke gemeenschappen verantwoording kan worden afgelegd 'van de hoop die in ons is'.

Spirituele overwegingen.

Spirituele overwegingen vat ik hier op als overwegingen die ontleend zijn aan specifieke spirituele scholen en lekenbewegingen in de christelijke traditie in de breedste zin. Veel van deze scholen en bewegingen zijn reeds ettelijke decennia verwickeld in processen van herbronning (waarbinnen aandacht voor de 'stichter(es)' een rol speelt) die erop gericht staan om de school of beweging in kwestie opnieuw in te bedden in een specifieke culturele situatie en sociale omgeving. In deze inbeddings-processen ontstaan niet zelden uit of naast de 'traditionele' school of beweging alternatieve vormen van spiritualiteit, soms ook opgenomen door individuen en groepen die 'van huis uit' in een traditionele school of beweging

thuis zijn. Deze herbronningsprocessen die tegelijk een (her-)nieuw(d)e inbedding impliceren, hebben emotionele kanten en attitudinale aspecten, morele en doctrinele kanten maar ook een levensstijl en – praktijk. Deze emotionele aspecten en houdingen, morele en doctrinele kanten én de levensstijl en –praktijk samen zijn een vorm van spiritualiteit. Ze vormen samen – om het klassiek te zeggen – een 'habitus'. Wanneer nu religieuze instituties zichzelf de vraag stellen welke economische en financiële preferenties ze willen laten gelden, staan ze voor de vraag welke de 'habitus' is die ze ook in de financiële en economische preferenties tot uitdrukking willen brengen. Bijna alle opties staan open – om zo te zeggen – maar niet alle opties zijn een uitdrukking van een specifieke 'habitus' van de mensen die zich in een specifieke religieuze institutie met elkaar hebben verbonden. Denk niet te snel: wij zijn allemaal religieuzen, maar vraag je vooral af wat iemand stempelt tot een franciscaan in deze tijd en onze wereld, of tot een dominicanes. Zoek het distinctieve op, datgene wat de ene habitus onderscheidt van een andere. Dát is verrijkend voor de pluriformiteit van vormen van spiritualiteit die de christelijke traditie kent.

In de richting van het achtste millenniumdoel

Het achtste millenniumdoel is gericht op de rijke landen in de wereld, op hun bereidheid tot en mogelijkheden tot bijdragen aan de kansen dat de andere doelen gerealiseerd worden. Het betreft met name drie thema's, hulp, handel en schulden.

Dat betekent dat het 8^e millenniumdoel voor religieuze instituties in de rijke landen impliceert dat ze zich dienen af te vragen wat ze kunnen doen ten einde de nationale economiën in rijke landen op deze drie thema's te beïnvloeden in deze richting. Het achtste millenniumdoel impliceert daarom een bewustwording ervan dat alles economie is (hoewel economie niet alles is) en dat economie hoe dan ook geen kwestie is van natuurwetten noch van religieuze almacht maar van 'politiek'. Meer dan ooit komt in het achtste millenniumdoel naar voren dat economie (economy; dat is te

onderscheiden van 'economics', het wetenschappelijk onderzoek naar economy) 'politieke economie' of 'maatschappij-economie' is. Economie is de maatschappelijke organisatie van de voortbrenging en verdeling van goederen en diensten (vgl. (1982).De Roos, Douben en Wemelsfelder, Maatschappij-economie, Alphen a/d Rijn/ Brussel, 24). Een van de (belangrijke) instituties waarlangs deze maatschappelijke organisatie verloopt, is 'de markt'. Onderzoek wijst uit dat in de ontwikkeling van de markteconomie een aantal lagen te onderscheiden zijn waarbij sommige lagen een (nagenoeg) continu proces van dagelijkse verandering vertonen maar andere een heel andere frequentie vertonen, oplopend van 100 – 1000 jaren. Het achtste millenniumdoel is, evenals de andere doelen, een zaak van lange adem.

Op weg naar beleidskeuzen

Het is een open deur om te zeggen dat religieuze instituties opnieuw voor beleidskeuzen staan nu ze zich de vraag stellen wat ze kunnen doen met het achtste millenniumdoel voor ogen, en hoe ze iets kunnen doen. Het is een open deur omdat religieuze instituties al decennia lang eraan gewend zijn beleidskeuzen te maken, al was het alleen maar omdat enerzijds het verlangen om 'de tekenen des tijds' te verstaan in het licht van het evangelie en anderzijds – in de westerse landen – de snel krimpende ledenaantallen en niet zelden ook de even snel krimpende financieel-economische middelen versterkend op elkaar hebben ingewerkt bij de beleidsvraag hoe een religieuze orde of congregatie de toekomst onder ogen kan zien. In de zeventiger jaren hebben veel religieuze instituties zich gerealiseerd dat het dienen van het ideaal van het Koninkrijk der Hemelen om beleidskeuzen vraagt die hen ook positioneren in een veld van politieke opties. In tal van vormen van bevrijdingstheologie heette het dat alles politiek is, ook al is de politiek niet alles en dat daarom een hernieuwde spirituele levenswijze een politieke dimensie heeft (zelfs bij vormen van beschouwend leven). De

economische dimensie van machtsvragen werd daarbij vaak wel in het oog gevat, maar niet zelden slechts als een moloch die moest worden bestreden. Inmiddels zijn er veel veranderingen opgetreden in dit politieke bewustzijn en één ervan is dat alle machtsvragen ook wortelen in economische instituties. Daarom kan nu worden gezegd dat alles ook economie is, ook al is economie niet alles. Inmiddels wordt meer en meer duidelijk dat ook de ervaringen die tot de intieme kanten van ons menselijk persoon-zijn behoren, een economische kant hebben waardoor we tot in de intimiteit van onze levenskeuzen ook betrokken zijn in de maatschappelijke organisatie van de voortbrenging en verdeling van goederen en diensten en niet zelden ook in de institutie van de markt. (En wie bijvoorbeeld slechts betrokken zou willen worden in een economie van giften, maakt daarmee een keuze voor een van de andere economische instituties, onderscheiden maar niet te scheiden van die van de markt.) Dat impliceert dat het achtste millenniumdoel mensen in religieuze instituties opnieuw ermee confronteert dat ze vanuit hun spirituele 'habitus' politiek-economische vragen dienen te gaan stellen.

Concretisering.

In onderzoek op het gebied van de zogenoemde institutionele economie wordt onderscheid gemaakt tussen een aantal verschillende niveau's van sociale analyse, met telkens een frequentie die steeds langzamer wordt.

1. Feitelijke allocatie van goederen en diensten:	continu
2. Governance, gebruiken mbt conflicthantering:	1 – 10 jaar
3. Formele instituties, bv. Wetten:	10-100 jaar
4. Embeddedness, informele instituties, normen en tradities:	100-1000 jaar
5. De ontwikkeling van waarden.	

Deze onderscheidingen worden hier gegeven omdat ze kunnen

concretiseren op welk 'niveau' (en bijhorende frequentie) men vanuit een specifieke spirituele habitus een concreet politiek-economisch doel kan stellen. Franciscanen en Zusters van de Heilige Carolus Borromeüs bv. zouden in het licht van hun specifieke spiritualiteit een niveau dienen te kiezen dat hiermee familiegelijkenissen heeft, en wel op één van de drie thema's van het 8e millenniumdoel: hulp, handel en schulden. Op deze manier kan iedere religieuze institutie die beleidsmatig iets wil doen zichzelf een soort 'checklist' van vragen stellen. Om dit hanteerbaarder te maken, wordt hier een voorbeeld van zo'n checklist opgenoemd.

1e vraag. Welk van deze drie thema's heeft een familiegelijkenis met ónze vorm van spiritualiteit, en wel: op welk van de 5 genoemde niveau's?

NB Ongetwijfeld zal het stellen van deze vraag ook de omgekeerde vraag wakker roepen: wat is typerend voor onze vorm van spiritualiteit in de praktijken/ werkzaamheden die in onze congregatie of orde of beweging centraal staan. Beide varianten van de eerste vraag zijn hier aan de orde, want een antwoord op deze eerste vraag kan alleen maar inductief gevonden worden (hetgeen een systematische aanpak ervan niet uitsluit maar veeleer vergt).

2^e vraag. Hoe vatten wij in ónze congregatie, orde of beweging deze beleidskeuze (zie 1^e vraag) als een uitdrukking van het thema 'vrede' of 'gerechtigheid' of 'behoud van de schepping'. Dus hoe situeren wij ons met onze beleidskeuze in de oecumenische beweging van de christelijke kerken? Met wie zijn we binnen de kerken op ons terrein verbonden en met wie hebben we een duidelijk verschil van mening?

3^e vraag. Waarin bestaat naar ons inzicht het bonum commune van de gemeenschap(pen) van mensen die wij met onze beleidskeuze

van dienst willen zijn? Hoe en waardoor kan/kunnen deze
gemeenschap(pen) een sterkere vorm van autonomie en erkenning
krijgen en hoe kunnen we dat bij relevante politieke organen of
NGO's aan de orde stellen en bevorderen?

Met deze 'checklist' kunnen religieuze instituties beleidskeuzen
maken die ze op drie niveau's tot voorwerp van gesprek kunnen
maken:

1^e niveau: binnen de eigen religieuze congregatie, orde of
beweging.

2^e niveau: binnen de netwerken van verwante organisaties binnen
de oecumene van de christelijke kerken (en niet-christelijke
levensbeschouwelijke bewegingen waarmee men vanuit de eigen
spiritualiteit zich verbonden weet).

3^e niveau: binnen de politieke en maatschappelijke netwerken met
wie men samen op lokaal en internationaal niveau de politieke
besluitvorming wil beïnvloeden.